

Stjórnarrættarlíga støða
Føroya

LØGMANSSKRIVSTOVAN

Lógartænastan januar 2019

Lögbitar

Ætlanin við lögbitunum er stutt at lýsa nokkur yvirskipað lögfrøðilig ella faklig evni, sum tað er gott at hava sum undirstøði, tá ein lóg ella aðrar rættarreglur skulu gerast.

Lögbitarnir eru eitt leiðbeinandi ískoyti til rundskrivið um lógarsmið.

Lögbitarnir eru gjørdir í samráð við tey stjórnarráð ella myndugleikar, sum hava serligan kunnleika innan økið, sum lögbitin viðvíkur.

Nella Festirstein
Deildarstjóri á lógartænastuni

Løgbiti nr. 1

Stjórnarrættarlíga støða Føroya

Tað er væl kent, at tá ið ræður um stjórnarrættarligu støðu Føroya, eru tað fleiri – eisini ósambærilig – sjónarmið um, hvussu hon eigur at tulkast og skiljast. Í partinum um grundlógina, heimastýrslógina og stýrisskipanarlógina hava vit gjørt av at lýsa hesar lógir við at endurgeva tey sjónarmið, sum eru um hesar lógirnar í Áliti um stýrisskipan Føroya frá 1994. Hetta er gjørt við tí í huga, at álitid og tey sjónarmið, sum eru í álitinum, er tað, vit kunnu siga lýsir best eina almenna føroyska støðu til stjórnarrættarligu støðu Føroya við tað, at hetta álitid er grundarlagid undir galdandi Stýrisskipanarlóg og hevur eisini verið grundarlagid fyri viðgerðina av stýrisskipanarlógini á Løgtingid.

1. Grundlógin ¹

Grundlóg ríkisins er lóg nr. 169 frá 5. juni 1953. Sambært § 1 er hon galdandi fyri allar partar av ríki Danmarkar og harvið eisini Føroyar. Lógin er formliga og lógliga lýst eisini at galda fyri Føroyar eftir reglunum í lóg nr. 51 frá 1. apríl 1896 om kundgørelse af love og anordninger paa Færøerne.

Ein sannroynd er eisini, at frá 1849 til í dag er hon tikin í fullum álvara og hildin uppi av teim rættarverjandi stovnunum í Føroyum, nevnliga Løgtingi, landsstýri, lögreglu, fúta, sorinskrivara, biskupi o.ø., og frælsisrættindini í henni hava eisini verið hildin uppi í Føroyum. Eisini hava danska drotningin, danska stjórnin, hernaðarvaldið og eystari landsrættur og hægstirættur nýtt sínar heimildir sambært hesi lóg til fulnar í Føroyum.

Fólkaatkvøða hevur verið um lógina í Føroyum í 1920, 1939 og 1953. Núgaldandi grundlóg ríkisins er í samsvari við fyrr galdandi grundlógir aftur til 1849 grundlógina. Tað er tí ein lögfrøðilig sannroynd, at grundlóg ríkisins má roknast at hava fult lögfrøðiligt gildi her á landi.

Tað, sum serliga hevur týdning fyri Føroyar, eru tey ávísu rættindi, sum grundlóg ríkisins veitir borgarum ríkisins, og sum lóggávvaldið, bæði ríkismyndugleikar og heima-stýrismyndugleikar, ikki kunnu skúgva til vikis. Hesar reglur standa í grundlógarinnar § 67 og § 68, §§ 70–79 og § 82. M.a. veita hesar reglur trúarfrælsi, ávísa rættartrygd undir handtøku, fongsling, húsarannsókn, rætt til at skriva uttan sensur og rætt til endurgjald undir ognartøku. Ásett er, at miðað skal verða ímóti, at hvør arbeidsførur borgari í landinum hevur arbeiði. Almannahjálpi hevur borgari eisini eftir hesum reglum krav uppá í ávísan mun umframt rætt til frían fólkaskúla.

1 - Teksturin er tikin úr Áliti um stýrisskipanarviðurskipti Føroya frá 1994, s. 48–49, og endurgevur sjónarmiðini í álitinum.

2. Heimastýrislógin ²

Grundarlagið undir skipanini. Heimastýrislógin er samtykt á Løgtingi 5. desember 1947 og staðfest og kunngjørd av amtmanninum sum „Kundgørelse nr. 11 af 31. marts 1948 af lov om Færøernes Hjemmestyre” í tvíteksti á føroyskum og donskum.

Í Danmark er sama lóg samtykt og staðfest av kongi og kunngjørd har sum lóg nr. 137 af 23. marts 1948 om Færøernes Hjemmestyre. Hendan lógin er ikki kunngjørd í Føroyum eftir reglunum í lóg nr. 51 af 1. april 1896 om kundgørelse af love og anordninger på Færøerne og hevur sostatt ikki gildi í Føroyum.

Ofta hevur verið frammi í kjakinum, um heimastýrislógin kann sigast at vera innan fyri teir karmar, grundlógin setur fyri valdsbýtið í ríkinum. Ígjøgnum tíðirnar hevur dúgliga verið tjakast um, av hvørjum stýrisskipanarlíggum slagi heimastýrisskipanin er. Kendasta kjakið um henda spurning er millum dr. jur. Poul Meyer og Edvard Mitens, landsrættarsakførara. Dr. Meyer førir fram, at heimastýrisskipanin er ein víðfevnd delegatióin av lóggávuvaldi og fyrisingarvaldi frá ríkisdegi og kongsvaldi av teim heimildum, teir hava sbt. grundlógini. Ímóti hesum førir Mitens landsrættarsakførari fram, at heimastýrislógin beinleiðis nevnir, at hin lóggevandi og fyrisingarligi myndugleikin er hjá heimastýrinum, og at ognartøka og skattaútskriving kann fara fram sbt. lögtingslóg, hóast grundlógin ásetur, at hetta bert kann fara fram sbt. lóg. Lóggáva, sum heimastýrið útskrivar, má tí vera lóg í grundlógarinnar merking. Dr. jur. Alf Ross heldur í sínum stýrisskipanarlógarrætti, at heimastýrisskipanin er “en usædvanlig vidtgående delegation af lovgivningsmagt”.

Heimastýrislógin, sum er galdandi í Føroyum, er ikki ein vanlig dansk ríkislóg, við tað at lóg nr. 137 af 23. marts 1948 om Færøernes Hjemmestyre ikki er kunngjørd her á landi eftir reglunum í lóg nr. 51 af 1. april 1896 om kundgørelse af love og anordninger på Færøerne og sostatt ikki hevur gildi her á landi.

Hinvegin hevur lógin sæð dagsins ljós við bráðfeingis stýrisskipanarháttinum frá 1940 sum grundarlagi, har Løgtingið og amtmaðurin høvdu alt lóggávuvald í Føroyum. Henda stýrisskipan hevði við rættarsíðvenju grundlógarstyrki og gildi, við tað at hon veik frá tágaldandi donsku grundlógini og virkaði í heili 5 ár, uttan at nakar ivaðist í, at hon hevði fult lögfrøðiligt gildi. Í 1945 verður henda rættarsíðvenja eisini viðurkend av donsku stjórnini sbt. telegrammi frá forsætismálaráðnum til amtmannin, sum var soljóðandi:

“Regeringen takker Dem og Deres Medarbejdere for godt udført Arbejde under Adskillelsen. Regeringen godkender, at Amtmanden under Krigen sammen med Lagtinget har administreret Færøerne, og at Administrationen foreløbig videreføres paa samme maade. Haaber snart at se Dem hernede til Konference.”

2 - Teksturin er tikin úr Áliti um stýrisskipanarviðurskifti Føroya frá 1994, s. 67–71, og endurgevur sjónarmiðini í álitinum.

Sostatt er stóðan í 1948 tann, at Løgtingið og amtmaðurin skriva út eina lóg, kundgørelse nr. 11 af 31. marts 1948 af lov om Færøernes Hjemmestyre, har lóggávu- og fyrisitingarvaldið í einum parti av samfelagsins málsøkjum, nevniliga felagsmálsøkjunum, verða lögð til danskar myndugleikar at lóggeva og fyrisita.

Rættast er tí helst at skilja heimastýrslógina sum eina lóg, sum hvílir á rættarsiðvenju, og at henda rættarsiðvenja heldur fram óbroytt og saman við grundlógini frá 1953.

Fólkatingið og kongur kunnu ikki taka heimastýrslógina av bert fyri sítt egna viðkomandi, við tað at lóggávuheimild Fólkatingsins í Føroyum byggir á kundgørelse nr. 11 af 31. marts 1948 af lov om Færøernes Hjemmestyre, sum býtir lóggávu- og fyrisitingarvaldið í Føroyum sundur millum danskar og føroyskar myndugleikar. Bert tað forum, sum í 1948 førði inn skipanina, Løgtingið við staðfesting amtmansins, ella teir myndugleikarnir, sum hava fingið heimildirnar sambært heimastýrslógini, kunnu broyta hana. Av hesi niðurstøðu kemur eisini tann avleiðing, at ríkismyndugleikarnir onga eftirlitisheimild hava við teim málsøkjum, sum yvirtikin eru; lóggávu- og fyrisitingarvaldið er endaliga latið Løgtingi og landsstýri.

Sostatt kann gildug broyting av heimastýrslógini bert fara fram, við at nýggj heimastýris- ella sjálvstýrslóg verður samtykt av Løgtinginum og staðfest av lögmanni og kunngjørd eftir føroysku kunngerðarreglunum, og at sama lóg verður samtykt og kunngjørd av Fólkatinginum og staðfest av drotningini og kunngjørd eftir kunngerðarreglunum fyri ríkislógir o.a. í Føroyum.

Alment um innihaldið í skipanini

Í heimastýrslógini § 1 stendur, at

“Føroyar eru sjálvstýrandi tjóð í danska ríkinum samsvarandi hesi lóg. Innan fyri ríkis- markið taka føroyingar við fólkavalda lögtingi sínum og einum av tinginum stovnaðum landastýri ræði yvir føroyskum sermálum sum í hesi lóg ásett.”

Lógin ásetur í § 2, at tey mál, sum sett eru á lista A í lógini, kunnu føroyingar sjálvir gera av at taka yvir lóggávuvald og fyrisiting, sum føroysk sermál sbt. § 4, stk. 1, og taka tá eisini á seg tær útreiðslur, sum standast av hesum. Á sama hátt kunnu danir krevja, at málsøki á lista A verða yvirtikin av føroyingum.

Í § 3 er ásett, at tey á lógarinnar lista B nevndu málsøki eftir nærri samráðing kunnu yvirtakast soleiðis, at føroyingar taka yvir málsøki sum frammanfyri umrøtt. Mál, sum ikki eru nevnd á lista A og B, taka danir sær av eftir donsku stýrisskipanarreglunum, tey sonevndu felagsmálini sbt. heimastýrslógarinnar § 6, stk. 1, men kunnu eisini leggja stýringum at fyrisita sbt. § 9.

Tað er heimastýrið, sum eru Løgting og landsstýri, sum føroyinga vegna gera av, um lista A mál skulu yvirtakast, og um samráðingar skulu verða um lista B mál.

Heimastýrislógin veitir ávís avmarkað tjóðskaparrættindi. Í § 10 er ásett, at í danska passi føyoyinga kann setast afturat “Dansk” og “Danmark”, “Føroyingur” og “Føroyar”, og at munur kann vera gjørdur á føyoyingum og dønum, tá ið veljast skal til føyoyskar stovnar, men at tað á annan hátt ikki kann gerast munur. Í § 11 verður føyoyiskt viðurkent sum høvuðsmál, men danskt kann á sama hátt verða nýtt í øllum almennum viðurskiptum. Í § 12 verður føyoyiska flaggið viðurkent sum alment flagg í Føroyum.

Avmarking í føyoyiska heimaræðinum. Føyoyiska heimaræðið er avmarkað av teimum til eina og hvørja tíð verandi sáttmálaligu og øðrum millumtjóða rættindum og skyldum sbrt. § 5, stk. 1, og eingin lógtingslóg má sostatt ganga ímóti einum millumtjóða sáttmála, sum bindandi er fyri Føroyar. Avleiðingin av, at gingið verður ímóti galdandi millumtjóða sáttmála, er, at viðkomandi lógtingslóg er ógildug, við tað at farið er út um ta heimild, sum heimastýrislógin gevur at lóggeva, av tí at § 5 beinleiðis sigur, at lóggávurætturin er avmarkaður orsakað av teimum til eina og hvørja tíð verandi sáttmálaligu og øðrum millumtjóða rættindum og skyldum.

Trætur um málsræði. Eftir heimastýrislógarinnar § 6, stk. 2, verða trætur millum ríkismyndugleikarnar og heimastýrið um, hvørt eitt mál er sermál ella felagsmál, loystar av eini serligari nevnd, skipað av tveimum limum, valdum av ríkisstjórnini, tveimum valdum av landsstýrinum og trimum hægstarættardómarum. Eru limirnir, valdir av landsstýrinum og ríkisstjórnini, samdir, er málið loyst. Um ikki verður málið avgjørt av hægstarættardómarunum.

Einki stendur um, hvør hevur heimild at leggja spurningar fyri nevndina; helst er tað bert landsstýrið og ríkisstýrið, sum kunnu tað (dómur í Føroya rætti um grindalógina).

2.1. Yvirkulógin ³

Yvirkulógin er lóg nr. 79 frá 12. mai 2005 um mál og málsøki føyoyiska myndugleika at yvirkulógin. Henda lógin er eitt ískoyti til Heimastýrislógina. Í lógini verður staðfest formliga, at føyoyiskir myndugleikar kunnu yvirkulógin øll mál og málsøki, tó undantikin ávís nevnd málsøki.

Hesi eru:

- Stjórnarskipan danska ríkisins.
- Heimarættur danska ríkisins.
- Hægstirættur danska ríkisins.
- Uttanríkis-, trygdar- og verjupolitikkur.
- Gjaldoyra- og peningapolitikkur.

3 - Teksturin er tikin úr viðmerkingunum til uppskotið til lóg nr. 79 frá 12. mai 2005 um mál og málsøki føyoyiska myndugleika at yvirkulógin og endurgevur sjónarmiðini í uppskotinum.

Við hesi lógini varð skipanin viðvend og víðkað í mun til heimastýrslógina, skilt á tann hátt, at meðan heimastýrslógin beinleiðis nevnir málsøki, ið kunnu verða yvirtikin, nevnir henda lógin nøkur fá málsøki, ið ikki kunnu verða yvirtikin eftir hesi lóg; tað merkir, at lógin beinleiðis heimilar at yvirtaka øll onnur málsøki.

Í mun til heimastýrslógina fevnir Yvirkulógin um øll tey trý vøldini: lóggávvaldið, útinandi valdið og dómsvaldið. Harvið kann føroyska myndugleikaskipanin gerast fullkomnari.

2.2. Ræðislógin ⁴

Ræðislógin er løgtingslóg nr. 41 frá 10. mai 2006 um ræði á málum og málsøkjum, sum seinast broytt við løgtingslóg nr. 69 frá 29. mai 2017.

Endamálið við lógini er m.a. í eini løgtingslóg greidliga at seta upp, hvørji mál og málsøki eru á føroyskum hondum, og hvørji eru á danskum og at fáa størri greiðu á yvirkulívamálum.

Síðan heimastýrslógin fekk gildi í 1948, hevur byrjunarstøðið verið, at øll mál hava verið á danskum hondum, hava føroyingar ikki serstakt yvirtikið økið. Hetta er broytt við Ræðislógini, sum vísir, um eitt málsøkið er á føroyskum hondum ella ikki. Framtíðar yvirkur verða nú framdar við, at økið, sum ætlast yvirtikið, verður strikað av listanum við broytingarlóg.

Kjakmál um ivamál og um framtíðar málsøki, sum nú ikki eru kend, verða ikki í eins stóran mun. Er kjak, um ávíst málsøki er danskt ella føroyskt, so er byrjunarstøðið, at tað er føroyskt.

Ræðislógin ásetir, at tá ið yvirtikið er, stendur galdandi lóggáva við sbrt. heimastýrslógini § 13, men lógaheimildirnar liggja tá hjá føroyingum. Er heimild ella skylda á yvirtiknum málsøki lögð til danskan myndugleika sambært lóg, liggja tær aftan á eina yvirkulív hjá avvarðandi føroyskum myndugleika.

Yvirkulív av einum málsøki krevur tí í grundregluni ongar lógarbroytingar, men føroyska fyrisingin má sjálvsagt lagast til broytingina. Yvirkulív kunnu sostatt frá einum politiskum sjónarmiði einans vera ein spurningur um, hvør lóggeva og fyrisita skal – føroyingar ella danir – og ikki til ein spurningur um, hvør rættarstandur skal verða á økinum. Tað ber tí til at yvirtaka eitt málsøki við bert at strika eitt av teimum tølum, sum standa í § 1, stk. 2 og onga fylgilóggávu gera annars. Fyritreytin er tó, at samráðst hevur verið frammanundan í teimum førum, yvirkulív krevur tað.

4 - Teksturin er tikin úr viðmerkingunum til uppskotið til løgtingslóg nr. 41 frá 10. mai 2006 um ræði á málum og málsøkjum og endurgevur sjónarmiðini í uppskotinum.

2.3. Uttanríkispolitiska heimildarlógin (DFG) ⁵

Uttanríkispolitiska heimildarlógin er lögtingslóg nr. 80 frá 14. mai 2005 um altjóðarættarligu sáttmálar Føroya landsstýris at gera. Henda lógin er eisini eitt ískoyti til Heimastýrslógina.

Í heimastýrslógini § 5, stk. 2 er ásett, at Danmarkar kongsríki situr fyri uttanríkismálum Føroya. Í § 5, stk. 1 er ásett, at Føroyar skulu virða altjóðarætt, ið er virkin í landinum. Aftur at nevndu reglum í § 5 í heimastýrslógini koma reglurnar í § 8. Sambært § 8, stk. 4 er ásett, at har um serlig føroysk mál er at røða, kann danski uttanríkisráðharrin, tá ið tað verður ikki hildið vera ósambæriligt við áhugamál Danmarkar kongsríkis, heimila føroyskum sendimonnum at samráðast beinleiðis saman við donsku uttanríkistænastuna, um ynski verður sett fram um tað.

Í mun til § 8 í heimastýrslógini gevur Uttanríkispolitiska heimildarlógin hesar viðkaðu heimildir:

- 1) Føroyar hava av sínum eitingum myndugleika at samráðast við fremmand ríki og millumtjóðafelagsskapir, gera sáttmálar og siga úr gildi sáttmálar við tey viðvíkjandi øllum málsøkjum, ið eru yvirtikin til fulnar, uttan at biðja Danmarkar kongsríki um heimild. Løgmaður undirritar einsamallur altjóðarættarligar sáttmálar ella tann, ið løgmaður gevur fulltrú at undirrita.
- 2) Føroyar hava av sínum eitingum beinleiðis diplomatiskt samskipti við fremmand ríki og millumtjóðafelagsskapir viðvíkjandi øllum málsøkjum, ið eru yvirtikin til fulnar.
- 3) Føroyar kunnu hava sendimenn í øllum fremmandum ríkjum og millumtjóðafelagsskapum viðvíkjandi øllum málsøkjum, ið eru yvirtikin til fulnar.
- 4) Føroyar kunnu í ávísam førum í egnum navni fáa limaskap og atlimaskap í millumtjóðafelagsskapum, tá ið slíkir felagsskapir eftir egnum samtyktum loyva tí, og tá ið tað er í samsvari við stjórnarskipanarligu støðu Føroya.

3. Stýrisskipanarlógin ⁶

Stýrisskipanarlógin er lögtingslóg nr. 103 frá 26. juli 1994 um stýrisskipan Føroya, sum broytt við lögtingslóg nr. 75 frá 25. mai 2009. Karmurin og heimildin fyri lógina er heimastýrslógin.

Í Stýrisskipanarlógini er politiskt tríbýti í Føroyum skipað eftir tí mynstri, sum er í øllum fólkaræðiligum londum á okkara leiðum. Sambært § 1 er lóggávuvaldið hjá Løgtingi og lögmanni. Hetta merkir, at ikki er heimilað við lögtingslóg at leggja lóggávuveld til annan myndugleika ella stovn. Útinnandi valdið er landsstýrið, sum hevur politisku og rættarligu ábyrgdina av hesi fyrising. Dømandi valdið er hjá dómstólunum.

5 - Teksturin er tikin úr viðmerkingunum til uppskotið til lögtingslóg nr. 80 frá 14. mai 2005 um altjóðarættarligu sáttmálar Føroya landsstýris at gera og endurgevur sjónarmiðini í uppskotinum.

6 - Teksturin er tikin úr Áliti um stýrisskipanarviðurskipti Føroya frá 1994, s. 170-171, og endurgevur sjónarmiðini í álitinum.

Í lógini eru reglur um, hvussu lóggávuvaldið, útinnandi valdið og dómsvaldið virka. Eisini eru reglur í fíggarviðurskiftum landsins, felagsmál, millumtjóðasáttmálar og kommunurnar.

Lógin ásetir, at Løgtingið eftir 3 viðgerðir samtykkir løgtingslógir, sum lögmaður staðfestir og kunnger. Løgtingsmenn og landstýrið hava rætt at leggja lógaruppskot fyri Løgtingið.

Sambært § 57 í Stýrisskipanarlógini kann broyting í løgtingslógini bert gerast við, at Løgtingið fyrst samtykkir uppskot til broyting av løgtingslógini, men samtykta løgtingslógaruppskotið verður ikki beinanvegin staðfest av lögmanni. Tað soleiðis samtykta løgtingslógaruppskotið skal eftir næsta val verða samtykt óbroytt í fyrstu setu nývalda tingsins og kann síðan verða staðfest á vanligan hátt av lögmanni. Verður heimastýrslógin broytt, kunnu uppskot um at broyta hesa løgtingslóg orsakað av broytingini í heimastýrslógini verða samtykt og staðfest eftir vanligum reglum.

4. Evropeiski Mannarættindasáttmálin⁷

Mannarættindasáttmálin er settur í gildi fyri Føroyar við Anordning nr. 136 af 25. februar 2000 om ikrafttræden for Færøerne af lov om Den Europæiske Menneskerettighedskonvention.

Mannarættindasáttmálin hevur til endamáls at verja borgarar í teimum evropeisku londunum ímóti mannarættindabrotum. Sáttmálin varð samtyktur í Evroparáðnum í 1950 við íblástri frá heimsyvirlysingini hjá ST.

Mannarættindasáttmálin er settur í gildi í Føroyum við lóg hin 1. mai 2000, og tí kunnu dómstólar í Føroyum døma eftir sáttmálanum.

Ein røð av ískoytissáttmálum er lögð aftur at sáttmálanum gjøgnum árin. Ískoytissáttmáli nr. 1, 4, 6 og 7 eru settir í gildi við lóg í Føroyum. Hinir eru ikki settir í gildi við lóg, men føroysk lóggáva er broytt samsvarandi, har tað hevur verið neyðugt, so hon er í samsvari við ásetingarnar í ískoytissáttmálunum.

Evropeiski Mannarættindadómstólurin var stovnaður í 1959. Endamálið við dómstólinum er at tryggja, at limalondini halda ásetingarnar í sáttmálanum. Borgarar og stjórnir kunnu tí klaga, um tey halda seg hava verið fyri mannarættindabrotum. Hetta er størsti munurin á evropeiska Mannarættindasáttmálanum og ST-Mannarættindasáttmálunum, tí teir hava bert nevndir, ið hava eftirlit við, um limalondini halda ásetingarnar í sáttmálunum.

Til ber eisini at leggja mál fyri evropeiska mannarættindadómstólin, men hetta kann ikki gerast, fyrr enn allir móguleikar eru troyttir í heimlandinum.

7 - Teksturin er tikin av heimasíðuni hjá Uttanríkis- og vinnumálaráðnum.